

PSIXOLOGIYA FANINING ILMIY-TADQIQOT METODLARI

Qo'shshayeva Aziza Xalilovna

*Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani 92-umumiy o'rta ta'lim maktabi
amaliyotchi psixologi.*

Annotatsiya; Ta'lim-tarbiya ishlarini takomillashtirish, uni jahon andazalari darajasiga ko'tarish, fan sohasidagi yangiliklarni amaliy hayotga tatbiq etish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, ularda fan asoslariga nisbatan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan hisoblanadi.

Kalit so'zlar; Psixologogik vaziyat , aqliy rivojlanish , ruxuyat, tashkiliy ,imperik.

Aniq izlanish predmetiga ega bo'lgan har qanday fan o'sha predmetning mohiyatini yoritish va ma'lumotlar to'plash uchun maxsus usullar va vositalardan foydalanadi. Ular fanning metodlari deb ataladi. Fanning obro'si ham birinchi navbatda shu metodlar yordamida to'plangan ma'lumotlarning ishonchliligiga bog'liqdir. Psixologiyaning har bir tarmog'i o'z vazifalarini yechish, ma'lumotlarga ega bo'lish uchun ko'plab metodlarni sinovdan o'tkazib, eng ishonchli va mukammallarini saqlab qolgan.

B.G.Ananev psixikani o'rganish metodlarini to'rt guruhga ajratadi:

- 1) tashkiliy metod;
- 2) empirik (amaliy);
- 3) natijalarni qayta ishlash;
- 4) genetik va donalash metodlari.

Birinchi tashkiliy guruh o'z ichiga qiyoslash, longityud (uzluksiz), kompleks (ko'p qirrali) deb atalgan turlarini oladi. Qiyoslash turi umumiy psixologiyada, sotsial psixologiyada, tibbiyot, sport, yuridik psixologiyada keng qo'llaniladi. Longityud metodi bir holatni uzoq vaqt kuzatish, birdaniga bir necha sinaluvchini

tekshirish, qiyoslash maqsadida qo'llaniladi. Nemis olimi V.Shtern, fransuz olimi R.Zazzo, rus olimlari N.A.Menchinskaya, A.N.Gvozdev, N.S.Leytis, V.S.Muxina va boshqalar bu usuldan keng foydalandilar. Bu usulda kuzatish «Ona kundaligi» singari nomda ham atalishi mumkin. Psixologik tadqiqotlar ilmiyligini oshirishda bir necha fanlar hamkorligiga suyanib kompleks metodlar qo'llaniladi. Hozir muhandislik psixologiyasi, psixofiziologiya, kosmik psixologiya, tibbiyot psixologiyasidagi ko'pgina kashfiyotlar shu usullar bilan ochilmoqda.

Ikkinchi guruh – empirik metodlarga kuzatish, eksperiment, test, so'rov, sotsiometriya, faoliyat jarayoni va uning mahsulini tadqiq qilish, tarjimayi hol kabilar kiradi va ular sinash, tekshirish, diagnostika va prognozlash vazifalarini bajaradi.

Uchinchi guruh metodlari natijalarni qayta ishlashga mo'ljallangan bo'lib, ular statistik (miqdoriy) va psixologik (sifat) tahlili turlariga bo'linadi. To'plangan ma'lumotlarni qayta ishlab chiqishda matematik formulalardan foydalaniladi. Tadqiqot metodlarining to'rtinchi guruhi – genetik va donalash metodlaridan iboratdir.

Genetik metodga asoslanib psixik o'zgarishlar bilan rivojlanish bosqichlarining bevosita bog'liqligi ildizi aniqlanadi. Uzilishlarga yo'l qo'ymaslik uchun yig'ilgan materiallar maxsus bosqichlarga ajratib sharhlanadi. Quyida psixologiyada eng ko'p qo'llaniladigan tadqiqot metodlarining empirik metodlar guruhini tahliliy ko'rib chiqamiz: Kuzatish metodi. Psixologiyada keng qo'llaniladigan bu metodning mohiyati shundaki, tadqiqotchi mutaxassis boshqa odamning xatti-harakatlarini, xulq-atvorini, psixikasining tashqi ko'rinishlarini kuzatadi va xulosa chiqaradi. Ilmiy kuzatishlar jarayonida tadqiqotchi kuzatadigan obyektlarni nihoyatda diqqat bilan aniq o'rganishi, pala-partishliklarga yo'l qo'ymasligi lozim. Psixik holatning tashqi alomatlariga ishongan holda ish ko'rish har doim ham to'g'ri bo'lavermaydi. Odamning xatti-harakatlarini to'g'ri talqin qilish ayniqsa muhimdir. Ba'zida o'quvchi juda diqqat bilan tinglayotgandek ko'rinsa ham, tamomila boshqa narsa haqida o'ylab o'tirgan bo'ladi. Binobarin, bolalar holatini bilmoqchi bo'lsangiz, yolg'iz ko'z yugurtirib turishning o'zi kifoya

qilmaydi, balki ularning qanchalik qunt bilan ishlayotganliklarini aniqlash maqsadida boshqa usullardan (mas. savollar tashlash) ham foydalanish mumkin. Uy va turli turmush sharoitlarida bolani kuzatish uning o'qishga, o'z-o'ziga, o'rtoqlariga, katta kishilarga Demak, Bolalar psixologiyasida obyektiv kuzatish metodi har doim ma'lum maqsadga qaratilgan bo'ladi. Bunda tarbiyachi va tekshiruvchi psixolog bolalarning xulq-atvorlari va xatti-harakatlarini ularning turli-tuman faoliyatlarida, tabiiy sharoitda, mavzuli tarzda kuzatadi. Obyektiv kuzatish metodi quyidagi qoidalarga asoslanib tashkil qilinishi kerak:

1. Kuzatishning aniq maqsadi va rejasi bo'lishi kerak. Masalan: bolalar diqqatining barqarorligini yoki tafakkur bilan bog'liq bo'lgan analiz qila olish qobiliyatini kuzatish.

2. Bola shaxsining yaxlitligi prinsipiga asoslanib, ya'ni analitik-sintetik nuqtayi nazardan kuzatish.

3. Bolani jamoada va jamoa a'zosi sifatida o'rganish.

4. Kuzatish tabiiy sharoitda olib borilar ekan, bolalar o'zlarining kuzatilayotganini mutlaqo bilmasliklari kerak.

5. Kuzatishlardan yaxshi natijalar olish uchun, ularni turli sharoitlarda, shaxs xislatlarining turli xil namoyon bo'lishini nazarda tutib, izchil tarzda, kun sayin o'rganish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Moss P., Petrie P. (2002), *From Children's Services to Children's Spaces: public provision, children and childhood*. London: Routledge Falmer.
2. N.M. Aksarina. *Go'dak bolalar tarbiyasi*. – Toshkent. Meditsina. – 1983.
3. M. Rahmonova. *Psixologiya kursida ko'rsatmalilik*. – T.: «O'qituvchi». – 1981.
4. Джон О'Киффи. *Семидневный курс тренировки ума*. – Москва. Золотой телёнок. – 1997.